

האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

מבוא למדרשי ההלכה - 7470

תאריך עדכון אחרון 12-09-2024

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 2

תואר: בוגר

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: תלמוד והלכה

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: סמסטר א'

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): פרופ' יאיר פורסטנברג

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: yair.furstenberg@mail.huji.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס: יום ב 12:00-13:00

מורי הקורס:

תאור כללי של הקורס:

הקורס יסקור באופן שיטתי ומקיף את התפתחותה של ספרות המדרש, ויצירתן של אסכולות מובחנות של פרשנות, דבי ר' ישמעאל ודבי ר' עקיבא. ספרות זו נוצרה לצד המשנה והתוספתא, היתה מוכרת בחלקה על ידי האמוראים, וחלקיה שוחזרו על ידי עבודה פילולוגית מחקרית שחשפה את קיומן של תורות פרשנות שונות.

מטרות הקורס:

הקורס יקנה כלים טקסטואליים לשימוש בכל אחד מן המדרשים על בסיס טיפול ביקורתי במהדורות ובמאגרים הקיימים, תוך היכרות עם הטרמינולוגיה הייחודית לכל מדרש והאסכולה שאליה הוא שייך. חיבורים אלו מעשירים את ידיעותינו על הנתיבים השונים שבהם התפתחה היצירה של התנאים. נלמד על מקומן של מסורות קדומות בתוך המדרשים, תפיסותיהם ההלכתיות והרעיוניות, מקומה של ספרות האגדה בחיבורים אלו ונחשוף פולמוסים גלויים וסמויים.

תוצרי למידה

בסימו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

רכישת כלים לקריאה פילולוגית-היסטורית של מקורות תלמודיים; הכרת תפיסות יסוד בעיצוב ההלכה היהודית.

דרישות נוכחות (%) :

100

שיטת ההוראה בקורס: סקירות כלליות של הנושאים השונים (חצי שעה) ולימוד מקורות נבחרים מהמדרשים התנאיים (שעה).

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

תיאור כללי של המדרשים השלמים ושל שרידי המדרשים שהתגלו בדורות האחרונים; המידות שהתורה נדרשת בהן והתפתחותן; בתי המדרש של ר' ישמעאל ור' עקיבא; החומר האגדי במדרשי התנאים; היחס בין מדרשי הלכה למשנה, לתוספתא ולתלמודים; החיבורים: מכילתא דר' ישמעאל; מכילתא דר' שמעון בן יוחאי; ספרא; ספרי במדבר; ספרי זוטא במדבר; ספרי דברים; מכילתא דברים; ספרי זוטא דברים.

חומר חובה לקריאה:

תולדות המדרש

א"א אורבך, 'הדרשה כיסוד ההלכה ובעית הסופרים', תרביץ כז (תשי"ח), עמ' 166-182
א' גולדברג, 'המדרש הקדום והמדרש המאוחר', תרביץ נ (תשמ"א), 94-106
י' היינמן, 'להתפתחות המונחים המקצועיים לחקר המקרא' לשוננו יד (תש"ו), עמ' 182-189
ד' הנשקה, 'מדרש ארמי אובד אבי', סידרא ד (תשמ"ח), עמ' 33-52

י"א זליגמן, 'ניצני מדרש בספר דברי הימים', תרביץ מט (תש"ס), עמ' 14-32
 פ' מנדל, 'דרש ר' פלוני: עיון חדש', דפים למחקר בספרות 16-17 (תשס"ט), עמ' 27-55
 S. Fraade, 'Looking for Legal Midrash in Qumran', *Legal Fiction: Studies of Law and Narrative in the Discursive Worlds of Ancient Jewish Sectarrians and Sages*, Brill 2011, pp. 145-164
 P. Mandel, 'Legal Midrash Between Hillel and Rabbi Akiva: Did 70 CE Make a Difference', *Was 70 CE a Watershed in Jewish History*, D.R. Schwartz (et al. eds.), Brill, 2012 pp. 343-370

דבי רבי ישמעאל

מ' כהנא, 'גופים זרים מדבי רבי במדרשי ההלכה', מחקרים במקרא ובתלמוד, ירושלים תשמ"ז, עמ' 69-85
 מ' כהנא, 'מהדורות המכילתא דרבי ישמעאל בראי קטעי הגניזה', תרביץ נה (תשמ"ו), עמ' 489-524
 מ' כהנא, 'קווים לתולדות התפתחותה של מידת כלל ופרט בתקופת התנאים', א' אדרעי ואחרים (עורכים), מחקרים בתלמוד ובמדרש: ספר זכרון לתרצה ליפשיץ, ירושלים תשס"ה, עמ' 173-216.
 ש' ליברמן, 'מדרשי הכתובים בהלכה ובאגדה', יונית ויונות בארץ ישראל, ירושלים תשכ"ג, עמ' 185-201
 י' פז, 'מסופרים למלומדים: פרשנות חז"ל למקרא לאור הפרשנות ההומרית', עבודת דוקטור, תשע"ה
 U. Gabbay, 'Akkadian Commentaries from Ancient Mesopotamia and their Relation to Early Hebrew Exegesis', *Dead Sea Discoveries* 19 (2012), 267-312
 A. Yadin, *Scripture as Logos: Rabbi Ishmael and the Origins of Misrash*, Philadelphia 2004

דבי רבי עקיבא

מ' כהנא, 'הדרשות במשנה וההלכות במדרש', תרביץ פד (תשע"ו), עמ' 17-76
 ש' נאה, 'מבנה וחלוקתו של מדרש תורת כהנים: א מגילות (לקודיקולוגיה התלמודית הקדומה); ב: פרשיות, פרקים, הלכות', תרביץ סו (תשנ"ז), 483-515; סט (תש"ס), עמ' 59-104
 י' שגיב, 'עיונים בדרכי המדרש של התנאים על פי פרשיות נבחרות בספרא', עבודת דוקטור, ירושלים תשס"ט
 A. Yadin-Israel, *Scripture and Tradition: R. Akiva and the Triumph of Midrash*, Philadelphia 2014

חיבורים מורכבים

ל' אליאס בר-לבב, מכילתא דרשב"י פרשת נזיקין: נוסח מונחים מקורות ועריכה, ירושלים תשע"ד
 א' גולדברג, 'דבי ר' עקיבא ודבי ר' ישמעאל בספרי לדברים פי' א-נד', מחקרים בספרות התלמוד, בלשון חז"ל ובפרשנות המקרא ג, תל אביב תשמ"ג, עמ' 9-16
 מ' כהנא, המכילתות לפרשת עמלק: לראשוניותה של המסורת במכילתא דרבי ישמעאל בהשוואה למקבילתה במכילתא דרשב"י, ירושלים תשנ"ט
 מ' כהנא, 'מעלת ישיבת ארץ ישראל במכילתא לדברים', תרביץ סב (תשנ"ג), עמ' 501-513
 י' רוזן צבי, 'אבד תאבדון את כל המקומות: הפולמוס על חובת השמדת עבודה זרה בספרות התנאית', ראשית 1 (תשס"ט), עמ' 91-116
 י"נ אפשטיין, 'ספרי זוטא פרשת פרה', תרביץ ג (תרצ"ב), עמ' 46-78
 ד' הנשקה, 'עדים זוממים: לפתרון של חידה עתיקה (בעקבות ספרי זוטא דברים)', תרביץ עב (תשס"ג), עמ' 345-387
 מ' כהנא, ספרי זוטא דברים: מובאות ממדרש תנאי חדש, ירושלים תשס"ה.
 ש' ליברמן, ספרי זוטא, ניו יורק תשכ"ח

ו' נעם, מקומראן למהפכה התנאית: היבטים בתפיסת הטומאה, ירושלים תש"ע
מ' קיסטר, 'עיונים במגילת מקצת מעשי התורה ועולמה: הלכה, תיאולוגיה, לשון ולוח', תרביץ סח
(תשנ"ט), עמ' 317-372

חומר לקריאה נוספת:

סקירות ומבואות

ח' אלבק, מבוא לתלמודים, ירושלים תשכ"ט, עמ' 102-79; 143-142
י"נ אפשטיין, מבואות לספרות התנאים, תל אביב תשי"ז
ד"צ הופמן, 'לחקר מדרשי התנאים', מסלות לתורת התנאים, תרגם מגרמנית א"ז רבינוביץ, תל אביב
תרפ"ח, עמ' 1-81
מ' כהנא, 'מבוא למדרשי התנאים', ספרות חז"ל הארצישראלית: מבואות ומחקרים, כרך א, ירושלים
תשע"ח, עמ' 137-178 [נוסח מקוצר של החלק הראשון של המבוא באנגלית]
ע"צ מלמד, מדרשי הלכה של התנאים בתלמוד הבבלי, ירושלים תשע"א
M. Kahana, 'The Halakhic Midrashim', The Literature of the Sages, part 2, Assen
2006, pp. 3-106

מהדורות ופירושים

מכילתא דר' ישמעאל, מהדורת ח"ש הורוביץ וי"א רבין, פרנקפורט תרצ"א
מכילתא דרשב"י, מהדורת י"נ אפשטיין וע"צ מלמד, ירושלים תשל"ט
ספרא, דבורא דנדבה וחובה, ספרא דבי רב, מהדורת א"א פינקלשטיין, א-ד, ניו יורק תשמ"ג-תש"ן; כל
החיבור (כולל המכילות) - מהדורת א"ה וייס, וינה תרכ"ב
ספרי במדבר, מהדורת מ"י כהנא, ירושלים תשע"א-תשע"ה
ספרי וספרי זוטא במדבר, מהדורת ח"ש הורוביץ, ברסלאו תרע"ז
ספרי דברים, מהדורת א"א פינקלשטיין, היו יורק תשכ"ט
מדרש תנאים, מהדורת ד"צ הופמן, ברלין תרס"ח-תרס"ט
ספרי זוטא דברים, מהדורת מ"י כהנא, ירושלים תשס"ג

מרכיבי הציון הסופי :

מבחן בכתב 75 %

מטלות הגשה במהלך הסמסטר: תרגילים / עבודות / מבדקים / דוחות / פורום / סימולציה ואחרות
25 %

מידע נוסף / הערות: